

De breischei als voorwerp van volkskunst

De breischei als voorwerp van volkskunst, door N. Wieggersma, Van Munster's Uitg.Mij. te A'dam.

Een klein, maar zeldzaam interessant boekje ligt hier vóór mij. De heer Wieggersma ontdekte in de Peel een oude, eerst in het laatste kwarteeuw verdwenen volkskunst, in den vorm van gekerfde brei-stokken, die door boeren en vooral door herders bij het breien worden gebruikt. Een vijfhonderdtal deze voorwerpen, dateerend van 't midden der 17e eeuw af, wist hij te verzamelen. Blijkens de zeer talrijke illustraties in zijn boekje hebben we hier te doen met een uiterst primitieve, maar ras-echte volkskunst, waar in de verbeelding van het eenzame landvolk zich onbelemmerd en treffend zuiver vertolkte. Het geometrische gestyleerde overheerscht er geheel de meer realistische nabootsingsdrift. Wel vindt men er vele koppen, menselijke gestalten, diervoorstellingen onder, maar deze motieven lossen zich op in den zin voor het ornamentale rythme. Slechts enkele malen vindt men voorstellingen van planten, bloemen of boomen terug. Vaak is er een Christelijke symboliek stamelend uitgesproken, stamelend en hevig! Er zijn dingen bij van buitengewone, expressieve schoonheid.

Het best laat zich dit werk vergelijken met de negerkunst, hoewel de verbeelding veel minder demonisch is: het vlakke Peelland of de tropische oerwereld moeten ook wel verschillend inwerken op den primitieven mensch! Dat deze primitieve mensch overigens zich overal en altijd op een gelijksoortige wijze uitspreekt, is reeds merkwaardig genoeg.

De heer Wieggersma wijdde een korte, zaakrijke studie aan zijn onderwerp, een studie, waarin hij blijk geeft diep te zijn doorgedrongen in de psychologische grondbeginselen der kunst en een eerbiedige aandacht te voelen voor de elementaire gemoedsbewegingen en schoonheidsverlangens van den mensch, die buiten de cultuur staat.

Het is, zoowel om te lezen als om te zien een ongemeen belangrijk document. Jammer slechts, dat het omslag niet beter verzorgd werd. Juist wat de primitieve kunstenaar zoo sterk voelt: de organische éénheid van ornament en voorwerp, ontbreekt hier geheel. Vandaar, dat de talrijke primitieve motieven, over dit omslag lukraak uitgestrooid, opeens aan kinderteekeningen doen denken. De overeenkomst met kinderteekeningen zal ook bij vele der reproducties treffen, maar daarginds is het alles tot een strengen gebonden stijl herleid.

JUST HAVELAAR.

Naar aanleiding van deze boekbespreking uit 22 november 1922 werden er meer verwijzingen gevonden, die ik hier overneem:

[<http://www.dewieger.nl/>]

Wat is eigenlijk volkskunst? Kunst van en voor het volk, zou Wieggersma zeggen, maar daarmee komen we niet veel verder. In de volkskunst worden de verhalen, symbolen, dromen en idealen van de gewone man beeldend overgeleverd. Niet om de originaliteit van de maker te demonstreren, want die is meestal een anonieme ambachtsman die dezelfde rol vertolkt als de verteller in een cultuur waar verhalen nog mondeling worden doorgegeven. Dat deze kunst voor het volk bestemd zou zijn, mag met een korrel zout worden genomen. Evengoed als onze kunst met een grote K is de volkskunst vaak een uiting geweest van welstand en - in mindere mate - van cultureel besef. Een boer in goeden doen liet zijn eigen messenheften en wandelstokken snijden en koos daarbij een voorstelling naar zijn smaak of eruditie. Handige lieden maakten en versierden zelf hun gebruiksvoorwerpen.

Zo komt het dat binnen de volkskunst onderscheid te maken is tussen de platte grollen, de brave middelmaat en bijzondere ingevingen en oplossingen.

De waardering van Wieggersma was niet op een van deze categorieën gericht. Hij zag juist in het geheel de weerspiegeling van wat onder een volk leeft, of dat nu vorm kreeg in een poepende boer was of in een mythologische held. Dat de voorwerpen zelf bedoeld waren voor intensief gebruik en daardoor aan slijtage onderhevig waren, sprak de dorpsarts die in een woedende bui goed een juskom over een schilderij van Permeke kon gooien, wel aan.

Wieggersma was er trots op dat hij nog temidden van dit volk had geleefd. Het waren de Brabantse boeren van wie men zij dat ze arm waren, maar in werkelijkheid waren ze rijk omdat zij 'een intens geluk' kenden. Zo'n uitspraak typeert de missionaris die

Wiegersma was. Die zogenaamd rijke mensen keken daar waarschijnlijk toch anders tegenaan, net als tegen de manier waarop Wiegersma al die voorwerpen, die in veel families van generatie op generatie moeten zijn doorgegeven, wist te bemachtigen. Hij deed daarover hij een boekje open in het televisie-interview uit 1968. Hij had altijd een snuifdoosje of messenheft op zijn bureau in de spreekkamer. Niet zelden riepen patiënten spontaan uit dat zij zoiets ook in huis hadden. 'Dat is het mijn!', riep dan de dokter, en de rekening voor het consult werd geacht in natura te zijn voldaan.

Nog altijd zijn er mensen die deze methode veel op diefstal vinden lijken. Toch staat wel vast dat Wiegersma het ideële doel had deze voorwerpen voor het nageslacht te behouden. In die opzet is hij voortreffelijk geslaagd.

De fascinatie die Hendrik Wiegersma koesterde voor de oude, kunstig vormgegeven gebruiksvoorwerpen die wij volkskunst noemen, heeft hij achteraf verklaard. In het monumentale boek 'Volkskunst in de Nederlanden' (1941) noemt hij de volkskunst een 'expressionisme van alle tijden', met kwaliteiten 'die in de kunst van het kind haar oorsprong en in de volkskunst haar voortgang hebben.'

Maar het lijkt erop dat zijn belangstelling voor volkskunst vroeger ontstond dan die voor het schilderen. Weliswaar is in krantenartikelen vermeld dat hij in 1926 voor het eerst een herder ontmoette met een breischei aan zijn riem, maar dat moet een vergissing zijn. In 1926 publiceerde hij het boekje 'De breischei als voorwerp van volkskunst'. Wiegersma bezat op dat moment, zoals hij schrijft, ongeveer vijfhonderd breischeien uit de periode 1650 tot 1890. (Een breischei is een houten voorwerp dat aan de broekband bevestigd werd en waarin een breipen kon worden vastgezet. Met name herders hadden hier veel plezier van, omdat zij tijdens het lopen konden breien.) Het moet jaren hebben gekost om een dergelijke verzameling bijeen te brengen. De latere collectie volkskunst zou veel meer voorwerpen omvatten, ook andere dan breischeien. Snuifdozen, wandelstokken, messenheften, doosjes en etuitjes van allerlei soort waren er ruim in vertegenwoordigd.